

doc. dr Novak Vujičić
docent, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet

MOGUĆI UTICAJ VEŠTAČKE INTELIGENCIJE NA KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG PRAVA*

Rezime: U radu se izučava interakcija veštačke inteligencije sa sistemom kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, u nameri da se pokuša da se projektuju mogući ishodi te interakcije. Tom zadatku se pristupa na sledeći način. Prvo, projektuju se tri hipotetička scenarija mogućeg uticaja veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava (dva pozitivna i jedan negativni). Potom, ispituju se uslovi i verovatnoća za ostvarivanje svakog od datih scenarija. Sprovedena analiza pokazuje da uticaj veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava može da bude divergentan. Veštačka inteligencija može da bude izvor kako novih prilika (za unapređenje i proširivanje polja delovanja), tako i novih problema za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Da li će se stvari na relaciji veštačka inteligencija i sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava razvijati u pozitivnom ili negativnom pravcu, zavisice ponajviše od organizacija za kolektivno ostvarivanje prava (kao centralnih subjekata tog sistema) i njihove spremnosti da se nose s prilikama i izazovima koje donosi veštačka inteligencija.

Ključne reči: *Autorsko pravo. – Kolektivno ostvarivanje prava. – Organizacije za kolektivno ostvarivanje prava. – Veštačka inteligencija.*

1. UVOD

Predmet analize jeste pitanje mogućeg uticaja veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava. Dato pitanje nije prvo pitanje koje nam padne na pamet kada pomislimo na današnju interakciju veštačke inteligencije i autorskog prava. Ono je (bar) za sada u senci rasprava o dva centralna pitanja posmatrane interakcije: (1) pitanja o mogućnosti autor-skoppravne (i uopšte pravne) zaštite kreacija veštačke inteligencije i (2) pitanja o dozvoljenosti slobodnog korišćenja zaštićenih autorskih dela za potrebe (mašinskog učenja i redovne upotrebe) sistema veštačke inteligencije.¹ Predočena skrajnutost pitanja uticaja veštačke inteligencije na kolektivno

* Ovaj članak je rezultat rada na projektu Univerziteta u Beogradu – Pravnog fakulteta „Problemi stvaranja, tumačenja i primene prava“, u okviru istraživačke grupe „Veštačka inteligencija: izazovi u poslovnom pravu“.

1 Navedena dva centralna pitanja interakcije veštačke inteligencije i autorskog prava su detaljnije analizirana u prethodnim poglavljima ovog zbornika radova.

ostvarivanje autorskog prava nije iznenađujuća. Prirodan sled stvari je da se prvo raspravlja o uticaju jedne nove tehnologije (ovde veštačke inteligencije) na predmet zaštite i sadržinu nekog prava (ovde autorskog prava), pa da se tek onda otvori problematika njenog uticaja na ostvarivanje tog prava. Stoga, pitanje mogućeg uticaja veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava može da se posmatra kao prirodan nastavak danas gorućih debata o uticaju veštačke inteligencije na predmet i sadržinu/ograničenja autorskopravne zaštite. Vreme pune aktuelnosti tog pitanja tek treba da se očekuje.

Cilj naše analize jeste da čitaocima približi uočenu problematiku interakcije veštačke inteligencije s današnjim sistemom kolektivnog ostvarivanja autorskog prava i da pokuša da projektuje moguće ishode te interakcije. S obzirom da su, kao što je napred napomenuto, polemike o mogućem uticaju veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava tek u začetku, namera je da se sprovedenom analizom ukaže i na važnost same te problematike, kao i da se pruže osnove za njeno dalje izučavanje u domaćoj i regionalnoj nauci i struci.

Pristup analize u razmatranju mogućeg uticaja veštačke inteligencije na dalji razvoj i funkcionisanje sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava će biti sledeći. Prvo će se kratko ukazati u kakvom je stanju sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava bio pre ekspanzije veštačke inteligencije. Drugim rečima, utvrdiće se polazna tačka za interakciju tog sistema s tehnologijama veštačke inteligencije. Nakon toga, pokušaće da se projektuje kako bi tekuća ekspanzija veštačke inteligencije mogla da utiče na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava – kako bi taj sistem mogao da izgleda posle nje. To će se učiniti tako što će se projektovati tri potencijalna scenarija interakcije veštačke inteligencije sa sistemom kolektivnog ostvarivanja autorskog prava (dva pozitivna i jedan negativni) i ispitaće se uslovi i verovatnoća za njihovo ostvarivanje.

2. KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG PRAVA PRE EKSPANZIJE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

Da bismo mogli da anticipiramo potencijalni uticaj veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava smisleno je da prvo pogledamo kako je taj sistem funkcionisao pre njene ekspanzije. Odnosno, u kakvom je stanju on dočekaao novo doba veštačke inteligencije. A kako bismo to učinili, potrebno je, za početak, da se prisetimo (1) u čemu se ogleda sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava i (2) koja je njegova uloga u okviru šireg ekosistema autorskog prava.

U čemu se ogleda – šta je zapravo i kako funkcioniše kolektivno ostvarivanje autorskog prava? Autorsko pravo, iako je privatno pravo, ostvaruje se

ne samo individualnim, nego i kolektivnim putem. Kolektivno ostvarivanje autorskog prava, tradicionalno gledano, podrazumeva ostvarivanje autorskog prava posredstvom organizacija za kolektivno ostvarivanje prava (u daljem tekstu skraćeno označene kao: organizacije). Organizacije su specifična pravna lica koja nastaju kao rezultat udruživanja nosilaca autorskog prava. Organizacijama nosioci prava delegiraju da za njihov račun (zajednički) kolektivno ostvaruju – vrše njihova autorskopravna ovlašćenja prema korisnicima dela. Po pravilu, organizacije su specijalizovane po različitim oblastima (po vrstama autorskih dela i/ili vrstama autorskopравnih ovlašćenja) i u okviru tih oblasti najčešće deluju kao monopolisti (jedna organizacija ostvaruje autorsko pravo na muzičkim delima, druga na fotografijama, treća na pisanim delima itd.).

U najkraćim crtama, obrazac funkcionisanja kolektivnog ostvarivanja autorskog prava bi bio sledeći. Množina nosilaca prava se udružuje u organizaciju i ovlašćuje je da za njihov račun zajednički ostvaruje autorsko pravo prema korisnicima dela. Autorska dela te množine nosilaca prava čine repertoar organizacije s kojim ona istupa kao jedinstvenim proizvodom na tržištu. Organizacija stupa u kontakt s korisnicima dela, zaključuje s njima ugovore o korišćenju dela s njenog repertoara i od njih prikuplja naknadu (prema zajedničkoj tarifi). Naposletku, tu prikupljenu (zajedničku) naknadu organizacija raspodeljuje nosiocima prava (nakon što namiri troškove svoga rada i eventualno izdvoji sredstva za socijalne i/ili kulturne namene).

Kolektivni sistem ostvarivanja autorskog prava je naročito pogodan, pa i neophodan, kod onih oblika iskorišćavanja autorskih dela koje karakterišu masovnost, učestalost, difuznost, pojedinačna mala ekonomska vrednost i otežana kontrola, te u vezi s njima individualno ostvarivanje autorskog prava ili nije moguće ili pak nije ekonomski razumno. Klasični primeri takvih oblika korišćenja autorskih dela jesu emitovanje muzičkih dela na radiju i televiziji, izvođenje muzičkih dela u diskotekama i restoranima i drugi. Tu je nerazumno da se očekuje da svaki nosilac autorskog prava (na primer autor popularne pesme) zasebno ugovara korišćenje svog dela sa svim potencijalnim korisnicima (sa svakom radio-stanicom, televizijskom stanicom, restoranom, diskotekom i dr.) i obrnuto. Oslanjanjem na organizacije kao posrednike (koji nude objedinjene – kolektivne repertoare dela), ostvarivanje autorskog prava se u takvim slučajevima uprošćava (nosioci prava i korisnici komuniciraju samo s organizacijom, ne i međusobno), a samim tim i čini mogućim.²

2 Za detaljnija objašnjenja funkcionisanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u domaćoj literaturi pogledati u Slobodan M. Marković, Dušan V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, 11. izdanje, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2023, 252–262, a u stranoj literaturi pogledati: Mihaly Ficsor, *Collective Management of Copyright and Related Rights*, 3rd edition, WIPO, Geneva 2022. Za analizu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u regionu vid. Iza Razija Mesevic, *Urheberrechtssysteme und Kollektive Rechtswahrnehmung in Sudosteuropa*, Nomos, Baden-Baden 2015, 134–135.

Iz iznetog opisa sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava već možemo da naslutimo koja je i koliko je značajna uloga tog sistema u širem ekosistemu autorskog prava. Osnovna (primarna) uloga posmatranog sistema jeste da obezbedi održivo i efikasno ostvarivanje autorskog prava u situacijama kada se ono ne može ili nije ekonomski razumno da se ostvaruje individualnim putem.³ Upravo zbog te svoje uloge, sistem kolektivnog ostvarivanja predstavlja vitalni segment korpusa modernog autorskog prava.⁴ Današnje autorsko pravo bismo teško mogli da zamislimo bez njega. Dobar deo autorskopравnih ovlašćenja bi bio faktički neostvariv. Značaj sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava potvrđuje i njegova viševjekovna tradicija, ono je deo autorskopравnih sistema još od 19. veka⁵ (a u Srbiji je uveden u prvoj polovini 20. veka).⁶

Sada, pošto smo se prisetili u čemu se ogleđa i koja je uloga sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, možemo da se vratimo na pitanje s početka poglavlja: kako je sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava dočekaо ekspanziju veštačke inteligencije? Odgovor na to pitanje može da se sažme u jednoj rečenici: dočekaо ju je opterećen nemalim od ranije nerešenim problemima.

Dati odgovor zahteva pojašnjenje. Odakle uopšte ti nerešeni problemi sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava i o kojim tačno problemima je reč? Prvo treba da se ima u vidu da problemi nikada nisu bili strani sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. S jedne strane, oni su inherentni deo kompleksnog zadatka i složene konstrukcije kolektivizacije ostvarivanja autorskog prava. Teško je pomiriti sve interese (privatne i kolektivne) involvirane u kolektivno ostvarivanje autorskog prava (kao jednog privatnog prava). Uvek će neko tu ostati nezadovoljan postignutim kompromisom. S druge strane, sam sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava je daleko od savršenog. Oduvek ga prate prigovori poput: prevelike birokratizacije organizacija, nedovoljne efikasnosti rada organizacija, neprecizne naplate naknada od korisnika dela, neprecizne raspodele prikupljene naknade nosiocima prava itd.⁷ Stoga, logično je zapitati se: pa kako je sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava opstao do danas uprkos svim tim problemima koji ga prate? Opstajao je jer nije bilo bolje alternative od njega (zbog svoje nužnosti i vitalne uloge u širem ekosistemu autorskog prava). Zbog toga, kritičari često za

3 Novak Vujičić, *Svrshodnost kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u informacionom društvu*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2023, <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21376>, 8. jun 2024, 84–92, 100.

4 Treba samo da se napomene da navedena uloga nije jedina uloga sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Tom sistemu se pripisuju i druge uloge koje nisu neposredno povezane s postupkom ostvarivanja autorskog prava kao što su sindikalna uloga, socijalna uloga i kulturna uloga. *Ibid.*

5 Vid. M. Ficsor, 15–18.

6 Vid. I. R. Mesevic, 47–48.

7 Za više o problemima – izazovima kolektivnog ostvarivanja autorskog prava vid. Jonathan Band, Brandon Butler, „Some Cautionary Tales About Collective Licensing“, *Michigan State International Law Review* 21(2)/2013, 687–728.

sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava kažu da je „nužno zlo“ (engl. „*necessary evil*“).⁸

Ipak, poslednje decenije su bile posebno izazovan period za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava (ako ne i najteži do sada). Tokom njih je došlo do značajnog intenziviranja problema za posmatrani sistem (produbljeni su njegovi stari problemi, a pojavili su se i mnogi novi izazovi). Takvo pogoršanje situacije za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava je uzrokovano ekspanzijom novih informaciono-komunikacionih i uopšte digitalnih tehnologija (prevashodno interneta) s kraja 20. i početkom 21. veka, te njihovog uticaja na celokupan autorskopравни sistem. Mnoga nova pitanja su tu otvorena i mnogi novi zahtevi su tu izneti za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Postavilo se čak i pitanje, da li je postojanje sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava uopšte više nužno, ne omogućavaju li nove digitalne tehnologije danas efikasnije individualno ostvarivanje autorskog prava (pogotovo kod ostvarivanja autorskog prava u onlajn okruženju). Dodatno, insistira se, intenzivnije nego ranije, na većoj transparentnosti, preciznosti i uopšte većoj efikasnosti poslovanja organizacija. Pojavljuju se i novi subjekti koji pružaju usluge kolektivnog ostvarivanja autorskog prava konkurentno s organizacijama.⁹ I tu nije kraj.¹⁰

Zbog svih tih problema i izazova sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava je ušao u fazu prilagođavanja – pronalaženja svoga mesta u novom digitalnom dobu. Koliko je situacija ozbiljna svedoči i činjenica da su se u nekim jurisdikcijama i zakonodavci umešali u usmeravanje tog procesa. Najupečatljiviji primer je tu Evropska unija (EU) sa svojom Direktivom o kolektivnom ostvarivanju prava od 2014. godine.¹¹ Dati proces prilagođavanja – pozicioniranja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava do dan danas nije završen, dosta pitanja je još otvoreno, mnogi problemi još uvek čekaju na rešavanje, a konačni ishod je neizvestan.

Upravo u tim delikatnim okolnostima, sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava je zatekla i tekuća ekspanzija veštačke inteligencije. To je dakle njegova (nezavidna) polazna tačka za interakciju s današnjom ekspanzijom tehnologija veštačke inteligencije. Iz jednog perioda neizvesnosti, on je ušao u period još veće neizvesnosti.

8 Vid., na primer, Josef Drexl, *Copyright, Competition and Development, Report by the Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law*, Munich 2013, https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/forschung_aktuell/02_copyright_competition/report_copyright-competition-development_december-2013.pdf, 8. jun 2024, 211–212.

9 N. Vujičić (2023), 352–369.

10 Pogledati, na primer, Slobodan M. Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, 2. izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2018, 135–146.

11 Direktiva 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava i multiteritorijalnom ustupanju ovlašćenja na muzičkim delima za onlajn korišćenje na unutrašnjem tržištu, *Službeni list EU*, br. L 84/72, 20. mart 2014.

3. KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG PRAVA POSLE EKSPANZIJE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

U prethodnom poglavlju utvrdili smo polaznu tačku interakcije sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava s ekspanzijom tehnologija veštačke inteligencije (koja, saglasićemo se, nije najpovoljnija za analizirani sistem). Sada, u ovom poglavlju, krećući od te polazne tačke, možemo da se upustimo u projekcije mogućeg uticaja veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava – u projekcije kako bi taj sistem mogao da izgleda posle ekspanzije veštačke inteligencije.

Tom zadatku ćemo pristupiti na sledeći način. Postavićemo tri hipotetičke projekcije scenarija mogućeg uticaja veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Potom ćemo ispitati uslove i verovatnoću za ostvarivanje svakog od tih scenarija.

Kod postavljanja projekcija scenarija interakcije kolektivnog sistema i veštačke inteligencije poći ćemo od premise da tehnologije veštačke inteligencije, kao ni ranije revolucionarne tehnologije, ne moraju nužno da imaju samo pozitivan, ili pak samo negativan uticaj po analizirani sistem. Nego, da one mogu da budu kako prilika za poboljšanje, pa i proširivanje datog sistema, tako i uzrok njegovih novih (i novo-starih) problema.¹² Odatle imamo tri projekcije scenarija mogućeg uticaja veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava koje ispitujemo i to: veštačku inteligenciju kao priliku za poboljšanje delovanja kolektivnog sistema (scenario I), kao priliku za proširivanje polja njegovog delovanja (scenario II) i kao uzrok problema za posmatrani sistem (scenario III).

3.1. Scenario I: veštačka inteligencija kao prilika za unapređenje delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava

Naše projekcije počecemo s jednim pozitivnim scenarijom za kolektivno ostvarivanje autorskog prava. Reč je o scenariju u kome kao rezultat interakcije sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava s tehnologijama veštačke inteligencije imamo unapređeno delovanje posmatranog sistema.

Anticipiranje ovakvog jednog scenarija je sasvim logično, budući da se generalno očekuje da će tehnologije veštačke inteligencije da unaprede mnoge segmente ljudskog delovanja, pa zašto to onda ne bi bio slučaj i s postupkom kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama. U postupku kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama svakako ima prostora za unapređivanje. Napred smo već pomenuli da je taj postupak daleko od savršenog i da ga prate mnogi problemi i izazovi.

12 Uticaj novih tehnologija na autorsko pravo (a time i njegov sistem kolektivnog ostvarivanja) je po pravilu divergentan. To nam pokazuju ranija iskustva interakcija autorskog prava s novim tehnologijama, a naročito poslednja takva interakcija s informaciono-komunikacionim tehnologijama (internetom). Više o tome na primer u: N. Vujičić (2023), 182–184.

Kao segment postupka kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama kod koga je najuočljiviji prostor za utilizaciju tehnologija veštačke inteligencije može da se izdvoji postupak prikupljanja i obrade podataka o korišćenju autorskih dela. Postupak kolektivnog ostvarivanja autorskog prava zahteva od organizacija da prikupe i obrade veliki broj podataka i informacija o korišćenju autorskih dela (kao i uopšte podataka o autorskim delima, nosiocima prava i korisnicima). Cilj je tu da se na najefikasniji način pribave što precizniji podaci o stvarnom obimu i vrednosti korišćenja dela te da se potom valjano obrade za potrebe obračuna naknada koje se potražuju od korisnika dela, te naknada (tantijema) koje se raspodeljuju nosiocima prava. Na tom polju organizacije se suočavaju s velikim brojem prepreka, pre svega realnih – tehničkih. Naime, s obzirom na masovnost, učestalost i difuznost korišćenja autorskih dela s repertoara organizacija (na primer muzičkih dela u ugostiteljskim objektima, na koncertima, na internetu, na radiju i televiziji), nije realno očekivati od organizacija da uvek pribave precizne podatke o obimu i vrednosti korišćenja svakog pojedinačnog dela s njihovog repertoara. One su stoga prinuđene da te podatke nadomešćuju različitim uprošćavanjima, aproksimacijama i procenama – iz nužde se ide u nepreciznost. Data nepreciznost potom povlači za sobom nepreciznost kod određivanja naknada koje se naplaćuju korisnicima dela, kao i nepreciznost kod obračuna naknada (tantijema) koje se na kraju raspodeljuju nosiocima prava. A sve te nepreciznosti zajedno su izvor nezadovoljstva prema organizacijama i celom sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Ekspanzija tehnologija veštačke inteligencije sada uliva nadu da će se možda konačno iznaći rešenje za konkretni problem ili makar da će se on ublažiti. U tehnologijama veštačke inteligencije se vidi potencijal za prevazilaženje postojećih praktičnih problema u prikupljanju i obradi podataka o korišćenju autorskih dela. To jest, potencijal da se postupci prikupljanja i obrade podataka za potrebe kolektivnog ostvarivanja autorskog prava učine preciznijim, transparentnijim i efikasnijim. Očekuje se da bi napredni algoritmi mogli da pomognu efikasnijoj i preciznijoj detekciji i prikupljanju podataka o korišćenju autorskih dela (kako u onlajn, tako i u analognom okruženju). Te potom i da potpomognu analitiku tih podataka za potrebe preciznijeg obračuna naknada koje se potražuju od korisnika dela i preciznije krajnje raspodele tantijema nosiocima prava.¹³ Ako bi do toga stvarno došlo, to bi bio bitan korak napred za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava.

Anticipiranje benefita upotrebe tehnologija veštačke inteligencije ovde može da ide i dalje od postupka prikupljanja i obrade podataka o korišćenju autorskih dela. Alati veštačke inteligencije imaju potencijal da doprinesu većoj automatizaciji, a time i efikasnosti, i drugih segmenata postupka kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama, poput komunikacije

13 Vid. na primer: Lucius Klobučnik, Daniel Campello Queiroz, „The Role of Traditional CMOs in the Digital Era“, *EIPIN – IS Research Paper* 19–05, 2019, 9.

organizacije s nosiocima prava i korisnicima, tehničkih aspekata upravljanja organizacijom i sl.¹⁴

U svakom slučaju, realizacija predočenog scenarija je ne samo poželjna, nego će čini se biti i neophodna da bi organizacije i sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava mogli da prihvate nove prilike (scenario II) i da se suoče s novim izazovima (izbegavanje scenarija III) koje im budućnost i doba veštačke inteligencije spremaju.

Izneta konstatacija (o poželjnosti realizacije opisanog scenarija) nas doводи do pitanja: a koji su to onda uslovi i koja je verovatnoća da dođe do nje-gove realizacije? Kada je reč o uslovima, jasno je da do realizacije konkretnog scenarija teško da može da dođe spontano. Za njegovu realizaciju potrebna je proaktivna uloga organizacija. One će morati da iniciraju modernizaciju svo-ga delovanja, odnosno da podstaknu razvoj alata veštačke inteligencije koji im mogu omogućiti da unaprede svoje poslovanje.

Kada je u pitanju verovatnoća realizacije datog scenarija, bićemo slobodni da kažemo da je ona ovde velika. Tu svoju tvrdnju zasnivamo na činjenici da su organizacije i ranije rasle s tehnologijama (najskoriji primer tu su poja-va softvera i interneta). Pri tome, već sada neke organizacije koriste određena softverska rešenja zasnovana na veštačkoj inteligenciji za detektovanje i analitiku podataka o korišćenju autorskih dela sa svog repertoara i za očekivati je da se ta praksa razvija. Dati scenario anticipira i Međunarodna konfederacija društava autora i kompozitora (fr. *Confédération Internationale des Sociétés D'auteurs et Compositeurs* – CISAC), bar tako proizlazi iz istupanja njenih predstavnika. A to je značajno jer je reč o najvećoj međunarodnoj asocijaciji organizacija (za kolektivno ostvarivanje autorskog prava) od koje se očekuje da postavi standarde po ovom pitanju.¹⁵

Izlaganje o ovom scenariju ćemo završiti jednim primerom koji se navodi u skorašnjoj velikoj studiji o uticaju novih tehnologija na kolektivno ostvarivanje prava izrađenoj za Evropsku komisiju 2022. godine. U toj studiji se ukazuje na primer haba za ostvarivanje prava (engl. *licensing hub*) *International Copyright Enterprise* (ICE), kojim zajednički upravljaju švedska organizacija STIM, britanska organizacija PRS *for Music* i nemačka organizacija GEMA, a koji već primenjuje veštačku inteligenciju na svojoj platformi *Cube*. Platforma *Cube* koristiti *cloud computing* tehnologije i tehnologije mašinskog

14 Oni smeliji mogu čak da tvrde da će upotreba alata veštačke inteligencije na kraju omogućiti i potpunu automatizaciju postupka kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama. Ipak, čini se da je još uvek rano da se govori o takvom razvoju stvari.

15 Na događaju 2023 *Global Music Entrepreneurial and Creative Industry Summit* održanom u Španiji u oktobru 2023. godine, CISAC direktora za pravne poslove, *Constance Herremann Follain* je „istakla pozitivne mogućnosti za korišćenje veštačke inteligencije. [...] Za organizacije za kolektivno ostvarivanje prava, pojavljuju se mogućnosti za poboljšanje ostvarivanja prava, za veću efikasnost i za poboljšanje kvaliteta i tačnosti podataka.“ CISAC, Remuneration, Authorisation, Transparency: CISAC Outlines Priorities for Creators in the AI Age at IMPF's Creative Summit, 2023, <https://www.cisac.org/Newsroom/articles/remuneration-authorisation-transparency-cisac-outlines-priorities-creators-ai-age>, 4. april 2024.

učenja kako bi unapredila brzinu i tačnost obrade podataka za potrebe multi-teritorijalnog ustupanja onlajn muzičkih ovlašćenja.¹⁶

3.2. Scenario II: veštačka inteligencija kao prilika za proširivanje polja delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava

Kao i prethodni i ovaj scenario je pozitivan za kolektivno ostvarivanje autorskog prava. Samo za razliku od prvog scenarija, on ide dalje i anticipira proširivanje polja delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pod uticajem tehnologija veštačke inteligencije. Po nekom redovnom sledu stvari on bi trebalo da se odigrava paralelno sa ili, pak, nakon realizacije prvog scenarija (kao njegova nadogradnja), ali nije isključeno da se realizuje i zasebno.

U čemu se ogleda dati scenario? Koje su to potencijalne prilike za proširivanje polja delovanja kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u današnje doba veštačke inteligencije? Ekspanzija veštačke inteligencije potencijalno može da stvori najmanje dve prilike za proširivanje polja delovanja kolektivizacije ostvarivanja prava. Do prve prilike bi došlo u slučaju pojave potrebe (na tržištu) za masovnim ustupanjem (licenciranjem) autorsko-pravnih ovlašćenja zarad korišćenja autorskih dela za mašinsko učenje i redovnu upotrebu sistema veštačke inteligencije. Dok bi druga potencijalna prilika nastala u slučaju priznanja pravne zaštite za kreacije veštačke inteligencije, pa bi bilo potrebno ostvarivati to novo pravo (kako sada stoje stvari, ako i dođe do stavljanja kreacija veštačke inteligencije pod okrilje pravne zaštite, izgledi su mali da će to biti autorsko-pravna zaštita). Realizovanje i jedne i druge navedene prilike za proširivanje polja delovanja kolektivnog sistema je posve neizvesno. Ipak, prva prilika se čini mnogo izvesnijom nego druga,¹⁷ te ćemo se u nastavku posvetiti samo projekcijama proširivanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u vezi s njom.

Scenario II, dakle, projektuje buduće proširivanje polja delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava na novo tržište autorskih dela koja se koriste za potrebe mašinskog učenja i redovnog rada sistema veštačke inteligencije. Rezon iza tog scenarija počiva na sledećim premisama:

- Prvo, mašinsko učenje i redovna upotreba sistema veštačke inteligencije neretko podrazumeva korišćenje zaštićenih autorskih dela (na strani inputa i/ili autputa);

16 European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, *Study on Emerging Issues on Collective Licensing Practices in the Digital Environment: Final Report*, Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2759/611658>, 5. april 2024., 130; vid. i veb-stranicu platforme *Cube*: <https://www.iceservices.com/innovation/cube/>, 5. april. 2024.

17 U vezi s drugom prilikom za proširivanje polja delovanja kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pogledati primer iz Francuske predstavljen (dole) na kraju izlaganja o scenariju II (mada, u tom primeru u suštini nema uspostavljanja novog prava na kreacijama veštačke inteligencije).

- Drugo, te radnje korišćenja autorskih dela za potrebe mašinskog učenja i redovne upotrebe veštačke inteligencije (bar delom) potpadaju pod opseg zaštite autorskog prava, te je za njihovo preduzimanje potrebno da se pribave odgovarajuća ovlašćenja od nosilaca prava;
- Treće, procesi mašinskog učenja i redovne upotrebe veštačke inteligencije zahtevaju po pravilu korišćenje ogromnog broja zaštićenih sadržaja različitih nosilaca prava. To značajno komplikuje situaciju za operatore sistema veštačke inteligencije, jer oni moraju da pribave odgovarajuća autorskoppravna ovlašćenja od n -broja nosilaca prava na n -broju autorskih dela;
- Četvrto, u sličnoj poziciji, kao operatori sistema veštačke inteligencije, su i nosioci prava. Pošto se očekuje da će broj sistema veštačke inteligencije da se uvećava i za nosioce prava će biti otežano da ostvare svoje pravo u odnosu na sve te sisteme (i na sve tu potencijalno involvirane subjekte – korisnike dela). Stoga, individualno ostvarivanje autorskog prava se ovde ne čini kao održiva opcija, ni za nosioce prava, ni za operatore veštačke inteligencije;¹⁸
- Peto, uočeni problem povezivanja strane ponude (nosilaca prava), sa stranom tražnje (operatora sistema veštačke inteligencije) može da se prevaziđe oslanjanjem na provereni sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, to jest na organizacije, kao proverene posrednike. Na taj način bi operatori veštačke inteligencije lako mogli da pribave od jedne ili par organizacija sva njima potrebna autorskoppravna ovlašćenja. Isto tako, nosioci prava bi preko organizacije naplatili odgovarajuću naknadu kada se njihovi sadržaji koriste za potrebe mašinskog učenja ili rada veštačke inteligencije.

Opisano proširivanje delovanja kolektivnog ostvarivanja autorskog prava na oblast korišćenja autorskih dela za potrebe sistema veštačke inteligencije bi, kako ističu njegovi zagovornici, doprinelo većoj pravnoj sigurnosti i minimalizovalo bi rizik od masovnih povreda autorskog prava u toj oblasti. Kako napominje prof. Džervejs (*Gervais*) u datoj oblasti je potrebno uvesti efikasan sistem (licenciranja) ostvarivanja autorskog prava, ako ne želimo da nam se ponovi fijasko s masovnim nekontrolisanim povredama autorskog prava kao kod *peer-to-peer* (P2P) tehnologija za onlajn razmenu sadržaja.¹⁹

U tom kontekstu obezbeđivanja veće pravne sigurnosti i smanjivanja rizika od povreda, posebno se ističe potencijal konstrukcija kolektivnog ostva-

18 S poslednje dve premise treba da budemo obazrivi, imajući u vidu veliku koncentraciju – tzv. „velike igrače“, kako na tržištu sistema veštačke inteligencije, tako i na tržištu baza podataka sa zaštićenim sadržajima. Zbog te koncentracije individualno ostvarivanje prava je itekako moguće između tih velikih igrača na strani ponude i tražnje (i već se realizuje). Daniel Gervais, *Collective Licensing and AI: A Memo by Prof. Daniel Gervais for CCC*, 2023, <https://www.copyright.com/landing/ccc-collective-licensing-for-ai-memo-danielgervais/>, 8. jun 2024, 4.

19 *Ibid.*

rivanja prava s proširenim dejstvom (engl. *collective licensing with an extended effect*). Podsetimo se, reč je o zakonskim konstrukcijama koje proširuju dejstvo kolektivnog ostvarivanja prava i na nosioce prava koji nisu članovi organizacija.²⁰ Recimo, u domaćem ZASP postoji pretpostavka da organizacija ima ovlašćenje da deluje za račun svih domaćih i inostranih nosilaca prava u pogledu onih ovlašćenja i onih vrsta predmeta zaštite koji su obuhvaćeni njenom delatnošću.²¹ U konkretnom slučaju korišćenja autorskih dela za potrebe veštačke inteligencije, te konstrukcije bi bile naročito značajne,²² jer bi pod okrilje kolektivnog sistema stavile najveći broj nosilaca prava, uključujući i one koji su (inicijalno) nezainteresovani za ostvarivanje svoga prava, kao i nedostupne nosioce prava (a može da se očekuje da te dve grupe nosilaca prava ovde posebno budu brojne). Time bi se značajno olakšala pozicija (savesnih) operatora sistema veštačke inteligencije.

Realizacija predočenog scenarija bi bila i više nego povoljna i za sam sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Ona bi učvrstila njegovu (trenutno osporavanu) poziciju kao vitalnog segmenta autorskoprogovnog sistema budućnosti. Ipak, pod velikim znakom pitanja je da li će do te realizacije stvarno i doći.

Zašto je realizacija posmatranog scenarija toliko neizvesna? Razlog za to leži u činjenici da nije sasvim jasno gde su granice prostiranja autorskoprogovne zaštite kada je reč o korišćenju autorskih dela za potrebe mašinskog učenja i redovne upotrebe veštačke inteligencije. Još na početku članka ukazali smo da je jedno od dva centralna pitanja interakcije autorskog prava i veštačke inteligencije pitanje: da li je dozvoljeno i ako jeste pod kojim uslovima slobodno korišćenje autorskih dela za potrebe mašinskog učenja i redovne upotrebe sistema veštačke inteligencije? Drugim rečima, potpadaju li uopšte ti oblici korišćenja autorskih dela pod opseg autorskoprogovne zaštite (da li oni inače nisu obuhvaćeni sadržinom autorskoprogovnih ovlašćenja ili se podvode pod neko ograničenje/izuzetak autorskog prava)? Konačan odgovor na ovo pitanje još uvek čekamo. O njemu će morati nedvosmisleno da se izjasne ili zakonodavci i/ili sudovi u zavisnosti od jurisdikcija. Poželjno bi bilo ako bismo imali globalno ujednačen odgovor na dato pitanje.

Ako odgovor na to pitanje bude potvrdio da bar deo radnji korišćenja autorskih dela za potrebe mašinskog učenja i redovne upotrebe sistema veštačke inteligencije potpada pod opseg autorskoprogovne zaštite, imaćemo bazu za realizaciju projektovanog scenarija. Naravno ta baza sama po sebi neće biti dovoljna da bi došlo do opisanog proširivanja delovanja kolektivnog sistema. Da bi do toga došlo i ovde će morati da postoji proaktivan pristup organizacija, a poželjno je i njihovih međunarodnih asocijacija (u postavljanju standarda, u lobiranju za ovaj scenario i sl.).

20 N. Vujičić (2023), 121–128; 239–241.

21 Zakon o autorskom i srodnim pravima – ZASP, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US i 66/2019, čl. 180, st.1.

22 D. Gervais, 4.

Naposletku, treba skrenuti pažnju da prezentovani scenario, uprkos svojoj neizvesnosti, ima nemalu podršku i to ne samo u teoriji, nego i u praksi. Njegovi zagovornici uporište pogotovo vide u „novom“ izuzetku/ograničenju za svrhe tzv. rudarenja teksta i podataka (engl. *text and data mining*) propisanom čl. 4 Direktive EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu. Tim ograničenjem/izuzetkom ograničava se ovlašćenje na umnožavanje autorskog dela²³ i dozvoljava se slobodno rudarenje teksta i podataka za bilo koje svrhe, pa i za potrebe mašinskog učenja veštačke inteligencije. Međutim, nosioci prava mogu da izuzmu svoja dela iz njegove primene (da stave rezervu na njega).²⁴ Kako se ističe, kada nosilac prava izuzme svoja dela iz primene predmetnog ograničenja/izuzetka, najbolja opcija za njega (a i za operatore veštačke inteligencije) jeste oslanjanje na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava.²⁵

Značaj koji taj izuzetak/ograničenje za generalne svrhe rudarenja teksta i podataka ima za oblast veštačke inteligencije je potvrđen i skorašnjom Uredbom EU o veštačkoj inteligenciji. U njoj se izričito zahteva od dobavljača (engl. *providers*) modela veštačke inteligencije opšte namene (engl. *general-purpose AI models*) da se pridržavaju rezerve koju je nosilac prava stavio na primenu konkretnog izuzetka/ograničenja za rudarenje teksta i podataka.²⁶

Uredba EU o veštačkoj inteligenciji sadrži, takođe, još jednu odredbu koja je direktno povezana sa autorskim pravom. U pitanju je odredba kojom se dobavljačima modela veštačke inteligencije opšte namene nameću obaveze vezane za obezbeđivanje veće transparentnosti u pogledu sadržaja korišćenih za mašinsko učenje.²⁷ Zanimljivo je da su predstavnici međunarodnih asoci-

23 Predmetni izuzetak/ograničenje se primenjuje i na ovlašćenja na umnožavanje predmeta srodnopravne zaštite, izdavanje sadržaja zaštićenog *sui generis* pravom na bazama podataka, umnožavanje računarskih programa, te na korišćenje sadržaja zaštićenih novim pravom izdavača iz čl. 15, st. 1 iste Direktive.

24 Direktiva (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Saveta od 17. aprila 2019. godine o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmenama direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ, *Službeni list EU*, br. L 130, 17. maj 2019, čl. 4. Za više o tom izuzetku/ograničenju za rudarenje teksta i podataka vid. recimo u: Dušan V. Popović, „Direktiva EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu: (pre)ambiciozni odgovor na izazove interneta“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije – 2019* (ur. Vuk Radović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2019, 224–226; Novak Vujičić, „The EU Copyright Exceptions for Text and Data Mining: (Un)suitable Model Solution for the Development of Artificial Intelligence?“, *Australian Intellectual Property Journal (AIPJ)* 33(2)/2022, 92–106, kao i u prethodnim poglavljima ovog zbornika.

25 D. Gervais, 4.

26 Vid. Uredba (EU) 2024/1689 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. juna 2024. godine o utvrđivanju harmonizovanih pravila o veštačkoj inteligenciji i o izmeni uredaba (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144, te direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (nadalje, Uredba EU o veštačkoj inteligenciji), *Službeni list EU*, br. L, 2024/1689, 12.7.2024, deo 2, čl. 53, st. 1, tač. (c).

27 Vid. Uredba EU o veštačkoj inteligenciji, deo 2, čl. 53, st. 1, tač. (d). Paul Keller, „A First Look at the Copyright Relevant Parts in the Final AI Act Compromise“, *Kluwer Copy-*

jacija organizacija (za kolektivno ostvarivanje autorskog prava) aktivno lobi-rali za uključivanje takve jedne odredbe u Uredbu EU o veštačkoj inteligenciji kojom se zahteva veća transparentnost mašinskog učenja.²⁸ Navedeno možemo da uzmemo kao pokazatelj, da i međunarodne asocijacije organizacija anticipiraju mogućnost proširivanja kolektivizacije ostvarivanja autorskog prava na oblast korišćenja autorskih dela za potrebe sistema veštačke inteligencije. Uvedena obaveza transparentnosti postupka mašinskog učenja upravo treba da olakša ostvarivanje autorskog prava na tom polju.

Kao i kod prvog scenarija, izlaganje o ovom scenariju ćemo takođe da završimo s jednim primerom i to iz Francuske. U drugoj polovini 2023. godine u Francuskoj su predložene zakonske izmene koje su imale za cilj da regulišu pojedine aspekte odnosa autorskog prava i tehnologija veštačke inteligencije. Tim izmenama se između ostalog: (1) propisivalo da će organizacije kolektivno ostvarivati pravo na kreacijama veštačke inteligencije (i to u korist autora ili nosilaca prava čija su dela korišćena za stvaranje tih kreacija), te se (2) predlagalo uvođenje obaveze operatora sistema veštačke inteligencije da plaćaju organizacijama naknadu – „porez“ za one kreacije veštačke inteligencije, kod kojih ne može da se utvrdi poreklo (u smislu da ne može da se utvrdi koja su autorska dela korišćena za njihovo kreiranje).²⁹ Date izmene nisu otišle dalje od predloga. Jasno je, da je jedan ovakav zakonski predlog preuranjen i podložan kritikama.³⁰ Zato, on i ne može da služi kao reper. Ipak, on svedoči da u praksi postoji određena realna podrška za proširivanje delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava na oblast korišćenja autorskih dela za potrebe veštačke inteligencije.

3.3. Scenario III: veštačka inteligencija kao uzrok problema za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava

Došli smo i do poslednjeg u nizu od projektovanih scenarija. Za razliku od prethodnih, ovaj scenario je negativan po sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava i predviđa dodatne probleme koji mogu da zadese taj sistem usled ekspanzije tehnologija veštačke inteligencije. Predmetni scenario može da se odigrava kako zasebno (što je svakako loše za kolektivni sistem), tako i paralelno s prethodnim scenarijima (u tom slučaju za budućnost kolektivnog sistema je bitno da negativni scenario ne prevlada ostale).

right Blog, 2023, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/11/a-first-look-at-the-copyright-relevant-parts-in-the-final-ai-act-compromise/>, 9. jun 2024.

28 Vid. na primer CISAC, CISAC Presidency Asks for Europe to Put Transparency and Creators' Rights at the Heart of the EU AI Act, 2023, <https://www.cisac.org/Newsroom/articles/cisac-presidency-asks-europe-put-transparency-and-creators-rights-heart-eu-ai-act>, 9. jun 2024.

29 Kevin Bercimuelle-Chamot, „French Copyright Framework for Artificial Intelligence: A Half-Hearted Attempt“, *The IPKat*, 2023, <https://ipkitten.blogspot.com/2023/10/french-copyright-framework-for.html>, 8. jun 2024.

30 Od kritika, navedimo samo da je on formulisan kao da stvara novo pravo kojim se štite kreacije (dela) veštačke inteligencije, a u suštini nova zaštita koja se njime „garantuje“ ne ide dalje od autorskopravne zaštite dela korišćenih za izradu kreacija veštačke inteligencije.

Koje to probleme bi ekspanzija veštačke inteligencije mogla da uzrokuje za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava? U suštini tu se ne radi o nekim potpuno novim problemima, nego o već postojećim problemima, ali u „novom ruhu“. Znamo da sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pati o nemalim problema, sada neke od tih problema može da intenzivira veštačka inteligencija. U nastavku ćemo da izdvojimo tri takva potencijalna novo-stara problema – izazova.

Kao prvi potencijalni problem bismo mogli da imamo dodatno zaoštrene kritike povodom nedovoljne efikasnosti rada organizacija i dodatno jačanje nepoverenja u njih. Tehnologije veštačke inteligencije će zasigurno obezbediti nove alate koji mogu da doprinesu poboljšanju efikasnosti poslovanja organizacija, što može da stvori dodatni pritisak na organizacije da utilizuju te tehnologije i da unaprede svoje poslovanje. Kako organizacije mogu da ublaže predočeni problem? Pa, upravo putem prihvatanja tih novih tehnologija veštačke inteligencije i unapređenjem svoga poslovanja (prisetimo se ovde scenarija I).

Nadalje, nije isključeno da tehnologije veštačke inteligencije stvore uslove za veću afirmaciju individualnog ostvarivanja autorskog prava u oblastima tradicionalno pokrivenim kolektivizacijom ostvarivanja. Protiv takvog ishoda, organizacije ne mogu baš da se bore (a pitanje je i da li bi ta borba uopšte bila svrsishodna, jer individualno ostvarivanje autorskog prava po prirodi stvari treba da ima primat). Međutim, organizacije mogu da ublaže taj ishod, tako što će unaprediti (svoj) postupak kolektivnog ostvarivanja autorskog prava i time učiniti da on i dalje ostane prijemčivija opcija za nosioce prava (uprkos dostupnim alternativama za individualno ostvarivanje prava). Tu je naročito bitno da se radi na jačanju poverenja nosilaca prava (a i korisnika dela) u organizacije.

I treće, moguće je da se pojave neki novi subjekti koji će želiti da se uključe u delatnost kolektivno-individualnog ostvarivanja autorskog prava pomoću sistema veštačke inteligencije. Verovatno će biti tržišnog prostora za to.³¹ Da bi umanjile prostor za delovanje i ekspanziju tih novih subjekata, organizacije moraju da ponude nosiocima prava bolju uslugu od usluge tih novih subjekata (a to nas opet dovodi na temu potrebe unapređenja poslovanja organizacija).³²

Kao što može da se vidi iz izloženog, ključ za ublažavanje potencijalnih negativnih uticaja veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava jeste u blagovremenoj i adekvatnoj reakciji organizacija. S

31 Tu može da se napravi paralela s ekspanzijom digitalnih tržišta autorskih dela, te neadekvatnom i neblagovremenom reakcijom organizacija na nju, usled čega se u poslednjih nekoliko decenija pojavio veći broj novih subjekata koji se bave kolektivno-individualnim ostvarivanjem prava, poput nezavisnih subjekata za ostvarivanje prava (engl. *independent management entities*) i drugih. Tehnologije veštačke inteligencije mogu sada dodatno da podupru taj proces.

32 Vid. N. Vujičić (2023), 383–394 (upor. pobrojane probleme – izazove s izazovima koje su kolektivnom sistemu donele ranije informaciono-komunikacione i digitalne tehnologije).

druge strane, izostajanje te reakcije je zasigurno put ka realizaciji predočenog negativnog scenarija u širem obimu.

Iz izloženog može da se vidi ili bar nasluti i da je verovatnoća realizacije ovog negativnog scenarija dosta velika. Veštačka inteligencija će, po svojoj prilici stvari, doneti određene dodatne probleme sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Koliko će ti problemi stvarno naštetiti kolektivnom sistemu, to će, pak, zavisiti (da još jednom ponovimo) od reakcije organizacija na njih.

Opisani scenario može da se posmatra kao poslednji u nizu od podsetnika za organizacije, kao centralne subjekte sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, da moraju da budu proaktivnije, da moraju da budu efikasnije i da ne mogu više da se kriju iza svojih tradicionalnih konstrukcija i pravila. U suprotnom za njih će biti sve manje mesta u autorskopравnim sistemima budućnosti.

4. ZAKLJUČAK

U našu analizu se ušlo s ciljem da se projektuju mogući pravci uticaja tehnologija veštačke inteligencije na kolektivno ostvarivanje autorskog prava. Kako bi se to učinilo projektovana su tri hipotetička scenarija mogućeg uticaja veštačke inteligencije na sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava (dva pozitivna i jedan negativni) i ispitivani su uslovi i verovatnoća za njihovo ostvarivanje.

Analiza je pokazala da uticaj veštačke inteligencije ovde može da bude divergentan, ona može da bude izvor kako novih prilika (za unapređenje i proširivanje polja delovanja), tako i novih problema za sistem kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Najpovoljniji ishod interakcije veštačke inteligencije sa sistemom kolektivnog ostvarivanja autorskog prava bi bio ishod u kome bi: (1) primena alata veštačke inteligencije dovela do unapređenja postupka kolektivnog ostvarivanja autorskog prava pred organizacijama, te (2) došlo do proširivanja delovanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava na oblast korišćenja autorskih dela za potrebe (mašinskog učenja i redovne upotrebe) sistema veštačke inteligencije (scenario I plus scenario II). S druge strane, najnepovoljniji ishod posmatrane interakcije bi bilo produbljivanje krize sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava usled problema prouzrokovanih i/ili intenziviranih ekspanzijom tehnologija veštačke inteligencije (potpuna realizacija scenarija III). Realni ishod će verovatno biti negde između (kako sada stvari stoje, možda bliže pozitivnijim scenarijima).

U svakom slučaju krajnji ishod interakcije veštačke inteligencije i sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava će ponajviše da zavisi od angažovanja organizacija (kao centralnih subjekata tog sistema) i njihove spremnosti da iskoriste nove prilike, te da blagovremeno i adekvatno odgovore na nove izazove i probleme. Organizacije, tako, u narednom periodu čeka veliki posao, pogotovo ako uzmemo u obzir da se one još uvek „bore“ i s ranijim pro-

blemima i izazovima koje su donele sa sobom u doba veštačke inteligencije.³³ Organizacijama tu svakako mogu da pomognu njihove međunarodne asocijacije (koje imaju globalni uticaj), a potencijalno i zakonodavci i kreatori politika (ako procene da širi društveni interesi tako nalažu).

Na samom kraju, suvislo je napomenuti, da danas kada se govori o potencijalnom uticaju tehnologija veštačke inteligencije na pravo, po pravilu su to više pretpostavke – projekcije, nego konkretni odgovori. Analiza koju smo ovde sprovedi upravo svedoči tome. Za konkretnije odgovore, bar kada je reč o interakciji (kolektivnog ostvarivanja) autorskog prava s veštačkom inteligencijom, treba da prođe još vremena. Ko zna, možda će te konkretnije odgovore (pre ljudi) da iznađe (izračuna) sama veštačka inteligencija.

LITERATURA:

- Band Jonathan, Butler Brandon, „Some Cautionary Tales About Collective Licensing“, *Michigan State International Law Review* 21(2)/2013, 687–728.
- Bercimuelle-Chamot Kevin, „French Copyright Framework for Artificial Intelligence: A Half-Hearted Attempt“, *The IPKat*, 2023, <https://ipkitten.blogspot.com/2023/10/french-copyright-framework-for.html>, 8. jun 2024.
- Drexel Josef, *Copyright, Competition and Development, Report by the Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law*, Munich 2013, https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/forschung_aktuell/02_copyright_competition/report_copyright-competition-development_december-2013.pdf, 8. jun 2024.
- European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, *Study on Emerging Issues on Collective Licensing Practices in the Digital Environment: Final Report*, Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2759/611658>, 5. april 2024.
- Ficsor Mihaly, *Collective Management of Copyright and Related Rights*, 3rd edition, WIPO, Geneva 2022.
- Gervais Daniel, *Collective Licensing and AI: A Memo by Prof. Daniel Gervais for CCC*, 2023, <https://www.copyright.com/landing/ccc-collective-licensing-for-ai-memo-danielgervais/>, 8. jun 2024.
- Paul Keller, „A First Look at the Copyright Relevant Parts in the Final AI Act Compromise“, *Kluwer Copyright Blog*, 2023, <https://copyrightblog.kluweri->

33 Primera radi, organizacijama u Srbiji u narednom periodu predstoji usklađivanje s pravilima Direktive EU o kolektivnom ostvarivanju prava koja bi u skorije vreme trebalo da bude transponovana u domaći ZASP. To je trenutno za domaće organizacije mnogo „opipljiviji“ izazov nego ekspanzija tehnologija veštačke inteligencije. Više o tome vid. u: Novak Vujičić, „Usklađivanje pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava u Srbiji s pravom Evropske unije: obaveza čije ispunjenje se odlaže“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije – 2021* (ur. Vuk Radović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2021, 316–337.

- plaw.com/2023/12/11/a-first-look-at-the-copyright-relevant-parts-in-the-final-ai-act-compromise/*, 9. jun 2024.
- Klobučnik Lucius, Campello Queiroz Daniel, „The Role of Traditional CMOs in the Digital Era“, *EIPIN – IS Research Paper* 19–05, 2019, 1–11.
- Marković Slobodan M., *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, 2. izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2018.
- Marković Slobodan M., Popović Dušan V., *Pravo intelektualne svojine*, 11. izdanje, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2023.
- Mesevic Iza Razija, *Urheberrechtssysteme und Kollektive Rechtswahrnehmung in Sudosteuroopa*, Nomos, Baden-Baden 2015.
- Popović Dušan V., „Direktiva EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu: (pre)ambiciozni odgovor na izazove interneta“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije – 2019* (ur. Vuk Radović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2019, 221–239.
- Vujičić Novak, „Usklađivanje pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava u Srbiji s pravom Evropske unije: obaveza čije ispunjenje se odlaže“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije – 2021* (ur. Vuk Radović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2021, 316–337.
- Vujičić Novak, „The EU Copyright Exceptions for Text and Data Mining: (Un)suitable Model Solution for the Development of Artificial Intelligence?“, *Australian Intellectual Property Journal (AIPJ)* 33(2)/2022, 92–106.
- Vujičić Novak, *Svrishodnost kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u informacionom društvu*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2023, <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21376>, 8. jun 2024.

Doc. Dr. Novak Vujičić

Assistant Professor, University of Belgrade, Faculty of Law

THE POSSIBLE IMPACTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT*

Abstract: *This paper analyses the interaction of artificial intelligence (AI) with the collective management of copyright in an attempt to project possible outcomes of that interaction. The approach is the following: first, three hypothetical scenarios of the possible impact of AI on the collective management of copyright are projected (two positive and one negative); afterward, the condi-*

* This paper represents a contribution to the project of the University of Belgrade, Faculty of Law “Problems of creation, interpretation and enforcement of law”, within the research group “Artificial intelligence: challenges in business law”.

tions and probability for the realization of each of the given scenarios are examined. The conducted analysis implies that the impact of AI on the collective management of copyright can be divergent. AI can be a cause of both new opportunities (for the improvement and expansion of the field of action) and new problems for the collective management of copyright. How things unfold (in a positive or negative direction) largely depends on the collective management organizations and their readiness to address the opportunities and challenges presented by AI.

Key words: Copyright. – Collective management of copyright. – Collective management organizations. – Artificial intelligence.